

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao Комисију:

Одлуком бр. 2455/1 **Научно-наставног већа Филолошког факултета Универзитета у Београду од 31. октобра 2012. године** образована је Комисија за оцену подобности докторанткиње мр Мирјане Стакић Савковић и теме докторске дисертације под називом *Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности*.

Састав Комисије:

Ментор: **проф. др Зона Мркаљ**, ванредни професор, Филолошки факултет
Универзитета у Београду

Ужа научна област: Српска књижевност, Методика наставе књижевности и српског језика

Датум избора у звање: 21. 6. 2011.

Проф. др Зорица Несторовић, ванредни професор, Филолошки факултет
Универзитета у Београду

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 1.11.2011.

Проф. др Бранка Јакшић Провчи, ванредни професор, Филозофски
факултет Универзитета у Новом Саду

Ужа научна област: Српска књижевност и јужнословенске књижевности са
Теоријом књижевности

Датум избора у звање: 28.03.2013.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Мирјана, Милан, Стакић Савковић

2. Датум рођења, општина, република:

24. 1. 1973, Земун, Република Србија

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

5. 6. 2012, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Јован Дучић као књижевни критичар и тумач књижевности

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
Наука о књижевности, Српска књижевност

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Мирјане Стакић Савковић обухвата 327 компјутерски штампаних страница, уз додатак илустрованих прилога, и подељена је на следећа поглавља:

Увод (1–8), прву велику целину под називом **I Екскурзије у наставном процесу – раскорак између првобитних идеја, теоријских заснивања и актуелних практичних реализација** (8–158) и другу целину **II Стручно путовање као стваралачка активност и њему иманетан наставни метод** (160–285), са мноштвом одговарајуће структурираних потпоглавља, **Закључком** (287–315), **Литературом** и **Прилозима I и II**.

Списак литературе садржи 146 библиографских јединица. У дисертацији се налази укупно 65 табела: 21 нумерисана табела; 38 нунумерисаних табела које су интегративни део квантитативне квалитативне и графичке анализе експлоративног истраживања спроведеног на узорку од 200 испитаних ученика, наставника и туристичких радника – у 16 табела урађена је квантитативна анализа истраживања, у 16 табела саопштена је квалитативна анализа, а 6 табела садржи проверу статистичке значајности спроведеног истраживања; у раду се налази и 6 нунумерисаних предметних табела, од чега четири табеле представљају илустративни приказ хијерархијске вертикале устројене према значају, улози и позицији актера (закона, прописа, струке и наставника) унутар институционалног оквира организовања ђачких екскурзија као дела формалног образовања, једна табела приказује закључке анализе закона, а једна табела закључке анализе правилника у којима се заснива спровођење школских екскурзија. Поред табела, у дисертацији се налази 16 графикана, 3 обрасца упитника (за ученике, наставнике и туристичке раднике), 123 фотографије, 4 скенирана ученичка рада и 5 ауторских текстова ученика. У Прилогу I све оригиналне фотографије распоређене су у 3 сегмента: Прилог I–1 садржи 52 фотографије истражених локалитета, здања, споменика и спомен-плоча; Прилог I–2 садржи 66 фотографија које илуструју ученичке активности у пројекту *Путевима српског романтизма*; Прилог I–3 обухвата примере стваралачке продукције ученика у раду на пројекту: 4 колажа (фотографије ученичких слика, стрипова, плаката, илустрација књижевних дела), 3 скенирана ученичка прилога, 5 ученичких ауторских радова (есеји, прича, песма, квиз-питања). У Прилогу II дати су појединачни обрасци упитника за сваку групу испитаника (образац упитника за ученике, образац упитника за наставнике и образац упитника за туристичке раднике).

Кандидат Мирјана Стакић Савковић у **Уводу** свога рада образлаже појам *стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности* као специфичан облик изванучионичке наставе која се изводи на предвиђеним локалитетима, повезаним са оним наставним садржајима који су полазиште истраживачког рада и стваралачког продуковања учесника (наставника и ученика). Овакво одређење *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* засновано је у карактеристичним педагошко-методичким стратегијама и истраживачко-стваралачком приступу изванучионичком наставном раду.

Заснивање оваквог методичког концепта почиње од сучељавања методичко-методолошких претпоставки за реализацију *стручног путовања као стваралачке активности* са постојећим моделима и увреженим приступима реализацији *школских екскурзија* које у нашем школском систему деценијама представљају званичан и доминантни облик васпитно-образовног изванучионичког рада.

У **првом делу** овога рада истраживања се усмеравају ка разматрању објективних исхода практичних реализација ђачких екскурзија, ка анализовању реалне слике спровођења екскурзија у односу на циљеве, задатке и очекиване исходе прописиване у правилницима и уџбеницима, ка тематизовању екскурзија у

педагошко-методичкој литератури и ка потрази за узроцима због којих су савремене ђачке екскурзије постале рекреативна туристичка путовања, удаљена од наставних садржаја и раздружена готово са свим потенцијалним васпитно-образовним исходима и беневитима које би овакав облик рада могао да пружи савременој настави. Указивањем на проблематичне аспекте реализација савремених ђачких екскурзија истовремено се упућује и на решења којима би се уочени неспоразуми између пожељног рада и реалног стања конструктивно и продуктивно премостили. Таква решења откривена су у заснивању *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* и у заснивању *наставног метода стручног путовања као стваралачке активности* о чему се детаљно говори у другом делу рада.

У првој целини рада, *Екскурзије у наставном процесу (раскорак између првобитних идеја, теоријских заснивања и актуелних практичних реализација)* истражује се заснивање екскурзија у српским школама (историјски период 1889–1914), а разматрања педагошко-методичке мотивације за увођење екскурзија у школски систем Србије и анализа особености концепција ових првобитних екскурзија указују на кључне раскорак између идејног концепта екскурзија из тог периода (крај XIX и почетак XX века) и данашњих правилника који у нашем школском систему доминантно одређују концепт, односно реализацију савремених ђачких екскурзија (период 1991–2016). С обзиром на чињеницу да су ђачке екскурзије биле осмишљене као део наставног рада и да су у првобитним реализацијама биле интегрисане у наставни процес, у овом поглављу указује се на оправданост таквог поступања и потцртава значај таквог приступа екскурзионом раду. С уверењем да је данашње одређење екскурзије као *факултативне ваннаставне активности* погрешно полазиште и један од разлога због којег екскурзије више нису део наставе, нити се програми екскурзија повезују са наставним програмима, идејни концепт реализације ђачких екскурзија се у овом раду изнова актуализује.

У другом поглављу прве целине овога рада истражују се теоријске претпоставке и препоруке савремених конструктивистичких теорија когнитивног развоја, теорија учења и мотивације. У издвојеним теоријама савремене педагошке психологије нађено је упориште за могуће корелације са продуктивним методичким заснивањем екскурзија и показана је потенцијална стратегија реализације ђачких екскурзија, које би могле да постану изузетно значајно подручје рада за конструктивно учење, за когнитивни развој ученика и за њихову мотивацију за учење, тј. за све оне аспекте наставног рада које данашње реализације ђачких екскурзија најчешће игноришу и превиђају.

Полазећи од теоријских претпоставки које недвосмислено упућују на потенцијални значај екскурзионог подручја рада у настави, за потребе самог рада спроведено је истраживање експлоративног типа на узорку од 200 испитаника (110 ученика, 60 наставника, 30 туристичких радника / лиценцираних водича). Квантитативном, квалитативном и графичком обрадом података прикупљени су истраживачки налази који су потврдили полазну претпоставку и указали на озбиљне раскорак, неусаглашености и размимоилажења између:

- теоријских препорука у педагошкој психологији и у методици наставе са једне, и практичних реализација ђачких екскурзија, са друге стране;
- научних заснивања екскурзија и законских прописа који их у пракси одређују и умногоме спутавају;
- образовног потенцијала и објективних исхода ђачких екскурзија којима су образовни циљеви већ дуго само формални сапутник, сакривен иза стварних потреба и очекивања учесника да се на екскурзији добро забаве, лепо проведу и „одморе од школских обавеза”.

Резултати спроведеног истраживања посебно су потцртали непродуктивност и инертна поступања наставника који у екскурзионом процесу углавном преузимају улогу чувара безбедности ученика, а сасвим ретко наступају као предметни професори и активни учесници у остваривању предвиђених образовних циљева. Због тога се у трећем поглављу првог дела рада истражује позиција наставника у утврђеној логистици реализација ђачких екскурзија, анализирају закони и правилници који одређују начин спровођења екскурзија у нашим школама и прописују задужења за све учеснике.

Након истраживања, разматрања и изведених закључака о проблематичним аспектима екскурзија као доминантног модела изванучионичког рада у формалношколским установама Републике Србије, у другом делу овога рада указује се на неопходност њихове реорганизације и с тим у вези нуде се конкретна решења. Један од могућих приступа трансформисању оних сегмената у којима су данашње екскурзије очигледно и драстично подбациле јесте преузимање педагошко-методичких иновација из области изванучионичког наставног рада, односно, интегрисање методичко-методолошког концепта *стручног*

путовања као стваралачке активности у настави књижевности у постојећи модел реализације актуелних школских екскурзија. Иако је реч о облику изванучионичког наставног рада заснованом у настави књижевности, *стручно путовање као стваралачка активност* представља иновативни методички приступ настави који своје полазиште проналази у постојећем знању, надградњу у *истраживачком раду* свих учесника, а постављене циљеве остварује кроз активно представљање стваралачке продукције учесника која је уједно и најзначајнији исход целокупне реализације. *Знање, истраживање и стваралачко продуковање* јесу интегративни елементи карактеристични за сваки наставни предмет, а сходно томе и релевантан образац за конципирање *стручног путовања као стваралачке активности у настави* / тј. у *одговарајућем наставном предмету / наставној области*.

По указивању на универзалност и на иновативност концепта *стручног путовања као стваралачке активности у настави*, у наставку рада тежиште испитивања и методичко-методолошког хипотезирања усмерено је на *стручно путовање као стваралачку активност у настави књижевности*. Након дефинисања појма и утврђивања примарних циљева, *стручно путовање као стваралачку активност у настави књижевности* заснива се, одређује и образлаже: као *истраживачко-стваралачки пројекат*, као *облик изванучионичког наставног рада* и као *наставни метод*. У том смислу, централни део друге целине рада структуриран је као предлог *Курикулума стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности*, интегрисаног у одговарајуће етапе *истраживачко-стваралачког пројекта стручног путовања*. У осмишљеном *Курикулуму стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* формулисана су и разрађене појединачне одредбе, дат је детаљан нацрт структурирања научних, истраживачких, стваралачких, организационих и методолошко-методичких стратегија за сваку предвиђену етапу пројекта *стручног путовања*. Аналогно структурирању појединачних поглавља *Курикулума* формирана су и засебна поглавља друге целине рада у којима се обрађују одговарајући садржаји, циљеви, дидактичко обликовање, извори методичког модела и начина учења утемељених у научној основи до којих се дошло научним истраживањем и инкорпорирањем резултата у сваку фазу реализације стручног путовања као стваралачке активности, односно у свако поглавље *Курикулума*.

У поглављу *Курикулум стручног путовања* које се бави *з а с н и в а њ е м истраживачко-стваралачког пројекта стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* формулисана су и разрађена задужења и активности наставника: проучавање наставног програма; одабирање наставне области и прецизирање теме; књижевно-истраживачки рад, формулисање циљева, задатака и очекиваних исхода; осмишљавање, одабир и примена одговарајућих наставних метода, облика рада, активности, наставних принципа (за све три фазе: припрему, ток путовања и накнадну прераду); припрема и прикупљање наставних средстава и радних материјала; израда елабората и аплицирање за добијање подршке и дозволе за рад са ученицима.

Друго поглавље *Курикулума стручног путовања* бави се *р е а л и з а ц и ј о м истраживачко-стваралачког пројекта стручног путовања*, а у њему су детаљно образложена задужења и активности наставника и ученика, специфични за ову фазу њиховог заједничког рада. Тако се у овом сегменту *Курикулума* разрађују: организација логистичких капацитета за реализацију путовања; припремне радње за реализацију *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности*; реализација изванучионичког наставног рада и *стручно путовање као путујућа учионица*; накнадна прерада *стручног путовања као стваралачке активности*; инкорпорирање стваралаштва и остварених резултата у даљи наставни процес.

У трећем поглављу *Курикулума стручног путовања* формулисана су и образложене оне активности ученика и наставника које се реализују у фази накнадне *п р е р а д е* (презентовања и вредновања) *истраживачко-стваралачког пројекта стручног путовања*, а то су: завршни огледни јавни час (и остали видови презентације); анализа процеса рада и евалуација; научна примена.

Одредбе из *Курикулума* и методичко-методолошка концепција *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* у наставку су корелиране са међупредметним компетенцијама издвојеним у документу *Стандарди опитних међупредметних компетенција за крај средњег образовања*, а потом се *Курикулум стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* и засновани *метод стручног путовања као стваралачке активности* демонстрира у примеру реализације пројекта *Путевима српског романтизма*.

Пројекат *Путевима српског романтизма* у завршном делу овога рада презентован је у корелацији са установљеним *Курикулумом стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности*. Овај истраживачко-стваралачки пројекат, који је ауторка осмислила и патентирала током школске

2004/2005. године, а први пут реализовала следеће, 2005/2006. године, представља и конкретно полазиште за теоријско уопштавање методичко-методолошког концепта *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности*. Заснован у наставној области *српског романтизма*, реализован кроз учење, истраживање и стваралаштво различитих генерација путника-сарадника, пројекат *Путевима српског романтизма* остварио је завидне педагошке резултате, те сведочи о изузетним стваралачким потенцијалима младих људи који, уз адекватну мотивацију, и у данашњем свету умеју да воле књигу и књижевност.

У три целине *Прилога I* показани су *градови и трагови српског романтизма* који се истражују и изучавају (*Прилог I-1*), реализоване активности у раду на пројекту (*Прилог I-2*), избор из стваралачке продукције ученика (*Прилог I-3*). Све фотографије у *Прилогу I* представљају оригиналне записе са терена и сведочанства о раду на пројекту *Путевима српског романтизма*.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У посебно занимљивом и за историју наставе вредном поглављу *Заснивање екскурзија у српској школи (историјски период 1889–1914)*, прве реализације школских екскурзија у Србији везују се за последње две деценије XIX века, иако их је још 1870. године предвидео први Закон о уређењу учитељске школе у Србији. Доступни подаци указују да је прва екскурзија у Другој београдској гимназији, изведена 1889. године. На основу најранијег оригиналног извештаја, забележеног у књизи *Друго путовање наставника и ученика Друге београдске гимназије по Србији и Босни 1890*, дознајемо и одређене детаље који су сведочанство о првој екскурзији реализованој у српским школама. Кандидаткиња истиче да се у историји српске педагогије прве школске екскурзије се, са правим разлогом, везују за Другу београдску гимназију, а то се под одредницом *екскурзије* наводи и у *Лексикону педагогије српског народа*. О озбиљности приступа у првим истраживањима овог, тада сасвим новог, подручја наставног рада не говоре само садржаји извештаја сабирани у годишњим летописима школе, већ и чињеница да је, након реализације друге екскурзије објављена посебна монографска публикација која у форми дневничко-путописног жанра сведочи о искуствима ученика и наставника Друге београдске гимназије који су 1890. године „екскурзирали” у Босни. У овој (и до данас раритетној) монографији посвећеној екскурзијама представљена је маршрута путовања по Србији (1889) и Босни (1890), описивана су места боравка, важнији догађаји и значајни сусрети, а посебно је истицана веза екскурзионог рада са конкретним наставним процесом, у чему се темељила и најубедљивија аргументација којом су ондашњи професори оправдавали екскурзију као нови начин рада у школи.

У првом делу своје докторске тезе, Мирјана Стакић Савковић своја истраживања повезује са савременим конструктивистичким теоријама когнитивног развоја, теоријама учења и теоријама мотивације, при чему могуће заснивање пожељних ђачких екскурзија своје потенцијално упориште проналази у *теорији искуственог учења* (2). Неки од најзначајнијих теоретичара искуственог учења (Дејвид Колб, Алис Колб, Барт Боден, Дон Квик) афирмишу стратегије учења које су у непосредној вези са свакодневним искуством ученика и заступају приступ учењу који је примарно усмерен на ученика. Наводи се да ови аутори, између осталог, разликују: *учење делањем* (непосредна интеракција ученика са предметом/феноменом проучавања, односно, проверавање идеја у реалним животним околностима), *практично учење* (засновано на истраживању и решавању проблема), *учење повезано са свакодневним искуством ученика*, *учење као холистички процес* (процес учења интегрише целокупну личност ученика: његове емоције, мотивацију, машту, интуицију, а не само интелект и когнитивни аспект личности), *учење засновано на разрешавању конфликта и превазилажењу различитости*, итд.

У теорији искуственог учења Дејвид Колб издваја четири категорије карактеристичне за процес учења, а то су: *конкретно искуство, запажање и рефлексија, апстрактни концепти, активно експериментисање*. Процес учења, према овој теорији, може да започне у било којој фази и он је континуиран (тј. не постоји ограничење броја циклуса учења). Иако истраживања у домену искуственог учења указују да људи уче на четири начина и да постоји вероватноћа да ће се један начин учења развити више од других, Дејвид Колб у *циклусу искуственог учења* посебно истиче значај рефлексије, тј. свесног подстицања промишљања свих активности које су укључене у конкретно учење зато што таква рефлексија представља ученикову везу са претходним знањима и одговарајућу проверу његовог разумевања новостеченог знања. Проблемске ситуације, различити конфликти, неслагања, социјалне и вршњачке различитости, према *теорији искуственог учења*, представљају активне покретаче самог учења будући да

се у процесу учења трага за различитим моделима превазилажења постојећих проблема и разрешавања конфликта између ученичких практичних искустава и њихових школских знања. И у овом контексту, теоретичари потцртавају значај рефлексije, јер би се анулирањем рефлексije у процесу учења континуирано понављале исте грешке (Д. Колб 1984, А. Колб, Д. Колб, 2009). У том смислу, сугестије које имплицира теорија искуственог учења могле би да буду драгоцене у осмишљавању и спровођењу ђачких екскурзија које би иницирале истраживачки приступ учењу, повезивање постојећег ученичког искуства са стицањем нових знања, континуирано подстицање ученика на активно запажање, делање и промишљање.

Мирјана Стакић Савковић истиче да аутори нису усаглашени ни када је реч о одређењу појма *екскурзија*. За једне је то *облик наставног рада* (Трнавац и Ђорђевић, Перовић, Станисављевић и Радоњић, Карлаварис, Каменов) за друге *наставни метод* (Рудић, Николић, Карлаварис, Каменов), за треће се доминатно ради о *облику васпитно-образовног рада у настави једног предмета* (Вишњић и др., Рудић, Перовић, Станисављевић и Радоњић). Даље, одређени аутори екскурзију образлажу и као *облик наставног рада (наставе)* и као *наставни метод*. Неки међу њима је првесствено одређују као наставни метод (Николић, Карлаварис, Каменов), а други опет тврде да наставни метод не може бити (Перовић). Сви се, међутим, слажу да је екскурзија део наставе и ниједан аутор уџбеника методике наставе није усаглашен са дефиницијом из *Правилника*, нити је својим стручним разматрањима или закључцима могао да допринесе дефинисању екскурзије као *факултативне ваннаставне активности*.

Посебно важан за вредновање постигнућа кандидаткиње Мирјане Стакић Савковић јесте други део докторске тезе, под називом **2. Заснивање појма стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности**. Једна од кључних разлика између екскурзије и *стручног путовања као стваралачке активности* огледа се у избору доминантне предметности чулног оживљавања (програмски садржаји, маршрута, дестинације и локалитети *стручног путовања* утемељени су у наставном градиву конкретног наставног предмета), а с тим у вези и у методолошко-методичким приступима припреми, реализацији и очекиваним исходима, односно у тенденцији интегрисања досегнутих резултата у будући наставни процес. Циљеви *стручног путовања* повезани су са циљевима стицања, продубљивања и примене конкретних знања из одређеног наставног предмета, тј. са непосредним, креативним и стваралачким активностима ученика и наставника поводом изабране тематске области (наставне теме, садржаја), односно са подстицањем и провером стваралачких компетенција у оквиру чулног оживљавања дидактичких садржаја. У овој форми школског путовања ученици нису посматрачи који у реализацији активности учествују узгредно и са повременим саопштењима, већ постају активни сарадници и креатори целог тока путовања – учесници у његовој припреми, актери реализације, известиоци и творци уланчавања доживљеног/створеног у даљи наставни процес. У оваквом концепту и улога наставника је преобликована и знатно се усложњава. Он више није само један од сарадника при осмишљавању програма екскурзије који, евентуално, сугерише одговарајуће садржаје из подручја свог наставног предмета како би се, у одређеној мери, уклапали у програм путовања. Наставник сада постаје идејни творац маршруте и свих пропратних активности у раду са ученицима (у припремној фази, током путовања, у накнадној преради), а пре рада са ученицима у теренским околностима савладава бројне изазове (научне, истраживачке, практичне, стваралачке, педагошко-методичке...). Кандидаткиња подвлачи да *стручно путовање као стваралачка активност* не инсистира на групном раду него на раду са сваким учеником у групи. То би значило да је групни рад само један од облика наставног рада, али да није ни једини ни доминантан (као у већини педагошко-методичких уџбеника, али и у реализацији садашњих екскурзија), већ да се у оквиру групе учесника *стручног путовања* примењује принцип индивидуализације и да се, према афинитету сваког ученика осмишљавају и договарају конкретне активности, уз подршку ученичке аутономије у конципирању и одабиру задатака, и уз подстицање његових стваралачких потенцијала и компетенција. Један од кључних задатака наставника односи се на одабир адекватних методолошких поступака у истраживачким припремама који ће подстицати одговарајуће компетенције и активности ученика, а с тим у вези и на изналагање примерених начина мотивације сваког појединачног ученика-сарадника.

Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности представља педагошко-методичку иновацију, проистеклу из наставног рада, наставних садржаја и из конкретних исхода остварених у практичном наставном раду. Идеја и педагошко-методички концепт *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* проистекли су из реализације пројекта *Путевима српског романтизма*, који се од свог зачетка (2004–2005) само дограђивао, употпуњавао и, својим реалним

исходима у практичној примени, потврдио значајан васпитно-образовни и стваралачки потенцијал оваквог начина изванучионичког рада у настави. Захваљујући вишегодишњој реализацији пројекта *Путевима српског романтизма* у којем су теоријске претпоставке заснивања *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* искуствено провераване и потврђиване, данас смо у прилици да истраживачко-стваралачки приступ школском путовању заснованом у конкретној наставној области/теми (српски романтизам) одређеног предмета (Књижевност) и методолошко-методички хипотезирамо (кроз предлог *Курикулума стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности*) и искуствено демонстрирамо у пројекту (практична провера и потврда *Курикулума* у пројекту *Путевима српског романтизма*).

У поглављу 2.2.1. Дефинисање појма и одређење циља

- *Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности* осмишљено је као методички подстицај за чулно доживљавање наставних садржаја, иницирање функционалних знања о књижевности и њихове примене у стваралачким активностима ученика поводом тумачења књижевних дела.
- *Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности* подстиче узајамност оживљавања књижевноисторијске предметности и актуелног дидактичког садржаја у функцији примењивања књижевних знања као полазишта стваралачке продукције ученика.
- *Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности* иницира модел једног новог интердисциплинарног концепта наставе којим се актуализују традиционални наставни методи, продубљују и оживљавају стечена знања, при чему се естетски доживљаји разумевају као подстицај и полазиште стваралачких инвенција остварених у оригиналним ауторским радовима ученика. Истраживачки рад и инвентивно методичко поступање карактеристично за овакав облик изванучионичке наставе постају основа наставничког стваралачког учешћа у проналажењу нове методологије која својом функционалношћу и оствареним исходима значајно обогаћује постојећа методичка искуства.
- *Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности је специфичан облик изванучионичке наставе која се изводи на предвиђеним локалитетима повезаним са оним наставним садржајима који су полазиште истраживачког рада и стваралачког продуковања учесника (наставника и ученика).*

Овде посебно наглашавамо вредност следећих закључака, до којих се дошло у другом делу рада на докторској тези:

Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности је специфичан облик наставе која се изводи на предвиђеним локалитетима повезаним са оним наставним садржајима који су били полазиште истраживачког рада и стваралачког продуковања учесника (наставника и ученика). У основи метода стручног путовања као стваралачке активности су: истраживачко-стваралачки рад, продуковање ауторских прилога учесника засновано у стеченим знањима и чулној имагинацији, усмено, писано, ликовно и музичко презентовање (оживљавање) створеног и корелирање ученичких књижевних знања/стваралаштва са одговарајућом предметношћу посматрања у изванучионичким амбијентима (споменици и сведочанства о нашој духовној и материјалној култури, околности у којима су створана књижевна дела, изворни подаци о животу и раду писаца). Поред обавештајних метода (запажања и показивања, усменог и писменог казивања) у свим фазама стручног путовања као стваралачке активности примењују се логички и стручни методи.

Метод стручног путовања као стваралачке активности иницира примену знања из одговарајућег наставног градива књижевности у процесу истраживачко-стваралачког рада и продуковању одговарајућих задатака поводом наставне области која се током путовања продубљује, обнавља, усложњава и чулно оживљава. Новостечена знања и умења која су проистекла из сусрета са посматраним предметностима колико и из заједничких активности и саопштења реализованих задатака, укључују се у даљи наставни рад (у редовну наставу и додатне школске активности).

*Метод стручног путовања као стваралачке активности књижевност (и језик) посматра као надређено (једино) подручје истраживачко-стваралачког рада, а сва друга подручја заступљена су само из перспективе и у корелацији са истраживаном наставном облашћу из књижевности (и језика). Наставник осмишљава и креира цео пројекат *стручног путовања*, планира истраживачке области и стваралачке активности, организује њихову реализацију и евалуацију. *Стручно путовање као стваралачка активност* иницира примену постојећих знања и умења колико и стицање нових знања и умења, примарно у подручју изабране наставне области која је тема *стручног путовања*, али и у неопходном саодносу са постојећим књижевнонаучним знањима која су ученици током свог школовања стекли.*

Теоријске претпоставке о *методу стручног путовања као стваралачке активности* вишеструко су провераване у практичном раду који је сваког пута својим резултатима и оствареним донетима потврдио функционалност и сврховитост примене овог метода у наставном раду. Сматра се да би *метод стручног путовања као стваралачке активности* могао да буде значајан допринос савременој настави, а да је заснивање овога метода резултат једног од оних примера наставне праксе која је стваралачким трагањем за моделом продуктивне и функционалне изванучионичке наставе успела да попису постојећих, придружи један нови наставни метод – *метод стручног путовања као стваралачке активности*.

Овакав концепт изванучионичког наставног рада представља и једно од решења за којим се трага у настојању да се пронађе „адекватан простор” за рад на међупредметним компетенцијама. Оријентација образовног процеса ка општим, међупредметним компетенцијама и компетенцијама уопште, подразумева и паралелно истраживање иновативних начина рада и абијената који би ове компетенције подржавали.

Поред наведених ситуација, активности и методичко-методолошке оријентације, потцртава се значај динамичнијег и ангажованијег комбиновања знања, вештина и ставова релевантних за различите реалне контексте који захтевају њихову функционалну примену. Будући да концепт *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности* кореспондира са свим поменутиим иницијативама, а да сáмо иницира и оригиналне, аутентичне видове међупредметних компетенција (нпр, *међупредметне стваралачке компетенције; оригинално жанровско казивање, исказивање и приказивање* мотивисано истраживачко-стваралачким подстицајима, индивидуалним талентима, постојећим компетенцијама ученика у изванучионичким околностима чулних сусретања са књижевним знањима и споменичком књижевном баштином), сматра се да је овакав начин изванучионичког наставног рада и педагошко-методичка концепција у којој је *стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности* утемељено, један оригиналан, иновативан и проверен *амбијент* за рад на предметним, међупредметним и компетенцијама уопште.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Мирјана Стакић Савковић, *Путевима српског романтизма: градови и трагови српског романтизма у наставном процесу, у: Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних: Зборник радова*, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2014, стр. 501–527.
2. Мирјана Стакић Савковић, *Разигравање знања на часовима књижевности*, Школски час српског језика и књижевности, Београд: ИП „Ваша књига” д.о.о, 2014, бр. 3–4–5, стр. 87–101.
3. Мирјана Стакић Савковић, *Дервиш и смрт Меше Селимовића (Један могући методички приступ)*, Школски час српског језика и књижевности, Београд: ИП „Ваша књига” д.о.о, 2015, бр.2, стр. 3–21.
4. Мирјана М. Стакић Савковић, Виолета Б. Јелачић Србуљ, Катарина В. Вучић, *Језик је богова дар – више од начина сазнавања, поезија је наш начин живота*, Свет речи, Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2015, бр. 39–40, стр. 86–95.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Примарна хипотеза при заснивању овога рада била је идеја о узајамности оживљавања књижевноисторијске предметности и актуелног дидактичког садржаја у функцији проширивања и примене књижевних знања као полазишта за стваралачку продукцију ученика. С тим у вези, одређени су циљеви и предвиђени очекивани исходи истраживања. Тако је остварен основни циљ рада: осмишљавање и теоријско заснивање форме стручног путовања као методичког подстицаја за чулно доживљавање наставних садржаја (предмет: Српски језик и књижевност); као и иницирање функционалних знања о књижевности и њихова примена у стваралачким активностима ученика поводом тумачења књижевних дела. Очекивани резултати, аргументовано потврђени хипотезираним методичко-методолошким стратегијама за реализацију осмишљеног облика изванучионичког наставног рада и заснивањем метода стручног путовања као стваралачке активности, повезани су са стварањем новог интердисциплинарног концепта наставе којим се актуализују и иновирају традиционални наставни методи, продубљују и оживљавају стечена знања, при чему естетски доживљаји постају подстицај и полазиште будућих

стваралачких инвенција ученика.

Непосредним увидом у праксу, детаљним проучавањем *Правилника*, сажимањем екскурзионих искустава наставника, ученика и туристичких радника, закључено је да извођење савремених ђачких екскурзија не стоји само у озбиљном раскораку са наставним садржајима него и са готово свим теоријским полазиштима и препорукама за њихову ваљану реализацију. Када се искуства реализација савремених ђачких екскурзија упореде са одговарајућим препорукама савремених теорија учења, или са упутствима из педагошко-методичке литературе, изненађује дубина неспоразума и јаз који се, уз поштовање правила прописаних *Правилницима*, успоставио између теорије и праксе.

На основу емпиријских увида у правно-процедуралну логику за реализације екскурзија, проучавањем одговарајуће педагошко-методичке литературе, као и на основу истраживачких налаза до којих се дошло, кандидаткиња се определила за разраду једног другачијег концепта изванучионичког наставног рада који представља и педагошко-методичку иновацију, али и конкретно решење у приступу реорганизацији постојећег модела ђачких екскурзија. Реч је о *стручном путовању као стваралачкој активности у настави (књижевности)* чији је методичко-методолошки концепт успостављен, детаљно разрађен и представљен, а затим демонстриран кроз практичну примену у пројекту *Путевима српског романтизма*.

Из наведених одлика засниваног метода којима су, кроз контрастирање са методом екскурзија, истицани практична примена и методичка поступања иманентни *стручном путовању* као облику изванучионичког наставног рада, проистичу и начелна теоријска уопштења специфична за *метод стручног путовања као стваралачке активности*:

- Овај *метод* се остварује у примени и садржајима карактеристичним за посебан облик изванучионичког наставног рада – *стручно путовање као стваралачку активност*.
- Овај *метод* се именује према облику изванучионичког наставног рада у којем се примењује.
- У основи овог *метода* су:
  - чулно доживљавање дидактичких садржаја и иницирање функционалних знања о књижевности примењених у стваралачкој продукцији и креативним компетенцијама ученика;
  - актуализовање дидактичког садржаја огледаног у перцепцији књижевноисторијских предметности, а у функцији подстицања креативног умећа и стваралачког потенцијала ученика.
- Овај *метод* је сложени наставни метод заснован на стваралачкој примени, комбиновању и корелацији више метода који делују у синхроној и сукцесивној поставци (Ксп/4), а које су иманентне *стручном путовању* као специфичном облику наставног изванучионичког рада.

У докторској дисертацији Мирјане Стакић Савковић теоријске претпоставке о *методу стручног путовања као стваралачке активности* вишеструко су провераване у практичном раду, који је сваког пута својим резултатима и оствареним донетима потврдио функционалност и сврсисходност примене овог метода у настави књижевности. Практична примена метода *стручног путовања као стваралачке активности* поуздано је приказана у поглављу *Демонстрација Курикулума стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности и метода стручног путовања као стваралачке активности у примеру реализације пројекта Путевима српског романтизма*.

Кандидаткиња Мирјана Стакић Савковић успела је у свом докторату да докаже да је могуће преусмерити екскурзије, које су данас *ваннаставне* активности, ка изванучионичком *наставном* раду и ка стваралаштву мотивисаном знањем, на чему се и заснива идејни концепт *стручног путовања као стваралачке активности у настави књижевности*.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Комисија **позитивно оцењује** докторску дисертацију мр Мирјане Стакић Савковић. Истраживање је спроведено компетентно, уз употребу релевантне литературе, а теоријске претпоставке о *методу стручног путовања као стваралачке активности* вишеструко су провераване у практичном раду, који је сваког пута својим резултатима и оствареним донетима потврдио функционалност и сврсисходност заснивања и примене овог метода у настави књижевности. Резултати су предочени аргументовано и јасно, уз одговарајуће прилоге. Теми се приступа из угла науке о настави (методике) и науке о књижевности, па ова докторска дисертација представља допринос тим наведеним научним дисциплинама.

IX ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже:

Докторска дисертација мр Мирјане Стакић Савковић представља опсежно и детаљно истраживање теме *Стручно путовање као стваралачка активност у настави књижевности* те, на основу описаних резултата, који су од значаја за науку о књижевности, методiku наставе књижевности и наставну праксу, са задовољством препоручујемо Већу да овај рад прихвати као докторску дисертацију, а кандидаткињу позове на усмену одбрану пред овом комисијом.

Комисија

Проф. др Зона Мркаљ, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Зорица Несторовић, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Бранка Јакшић Провчи, ванредни професор
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
